
МЕТОДОЛОГІЯ І ТЕОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 17.022.1:78

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ДОСВІДУ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА**Вергунова В. С.**

У статті розкриваються підходи щодо розуміння змістовного наповнення та виокремлення основних складових досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва. Розглядається філософський аспект розуміння досвіду у різних його виявах: як сукупності чуттєвих, теоретичних та практичних даних; поєднання у його змісті індивідуальних та соціальних елементів; зумовленість складових досвіду способами взаємодії особистості з дійсністю, її залучення до діяльності, зокрема естетичної. Дається характеристика ставлення як психологічного феномену, основою якого є оцінка явищ дійсності; естетичного ставлення як вияву реакцій особистості щодо естетичних явищ і мистецтва. Підкреслюється, що змістове наповнення досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва визначається його розумінням як вияву досвіду естетичного, у якому одні елементи є соціально обумовленими, інші – відображають естетичний розвиток людини, сформованість її загальної й музичної культури. Складові означеного досвіду ґрунтуються на переживанні й осмисленні значущості музичних явищ як основи взаємодії з музичним мистецтвом та результату його освоєння.

У структурі досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва виокремлено такі компоненти: когнітивний, що характеризує пізнавальні можливості людини у сфері музичного мистецтва; емоційно-мотиваційний, що сприяє визначенню об'єктивної та суб'єктивної значущості музичних явищ. Діяльнісно-творчий, що характеризує здійснення музичної діяльності, передбачає пізнавальну й творчу активність особистості, відзначається пошуком, ствердженням і реалізацією музично-естетичних цінностей. Рефлексивно-оцінний, який передбачає здатність особистості до осмислення значущості музичних творів, а також власних музичних вражень, які виникають під їх впливом. Підкреслюється, що тільки при взаємодії усіх компонентів вони характеризують досвід ціннісного ставлення до музичного мистецтва як певну цілісність. Ключові слова: досвід, ставлення, цінність, структура, досвід ціннісного ставлення до музичного мистецтва.

В статье раскрываются особенности содержания опыта ценностного отношения к музыкальному искусству как основы взаимодействия с ним и результата его освоения. Рассматривается структура этого феномена, среди компонентов которой выделено когнитивный, эмоционально-мотивационный, деятельностно-творческий, рефлексивно-оценочный. Подчеркивается, что только при их взаимодействии они характеризуют опыт ценностного отношения к музыкальному искусству как целостное явление. Ключевые слова: опыт, отношение, ценность, структура, опыт ценностного отношения к музыкальному искусству.

The article reveals approaches to the understanding of informative content and identification of the main components of the experience for value attitude to musical art. The philosophical aspect of understanding the experience in its various manifestations is considered: as a set of sensual, theoretical and practical data; a combination of its contents of individual and social elements; the precondition of the experience components in accordance with the methods of interaction of the person with reality, its involvement in activities, in particular aesthetic. The characteristic of attitude is given as a psychological phenomenon, the basis of which is to assess the phenomena of reality;

aesthetic attitude as a manifestation of individual reactions to aesthetic phenomena and art. It is emphasized, that the informative content of the experience for value attitude to musical art is determined by its understanding as an expression of the aesthetic experience, in which some elements are socially determined, while others reflect the aesthetic development of human, the formation of his general and musical culture. The components of this experience are based on the experience and comprehension of the musical phenomena significance as the basis of interaction with musical art and the result of its development.

In the structure of the experience for value attitude to musical art, the following components are distinguished: cognitive, characterizing the cognitive abilities of a person in the field of musical art and includes a complex of knowledge about its axiological direction; emotionally-motivational, which includes those components that characterize the aesthetic assessment of musical phenomena, contribute to determining their objective and subjective significance. It is based on emotional reactions that indicate the value of a particular musical composition and induce a particular activity. Pragmatist creative activity, characterizing the implementation of musical activity, involves the cognitive and creative activity of the individual, is noted for searching, confirmation and implementation of musical and aesthetic values. Reflexive and estimating activity, that involves the ability of the individual to understand the significance of musical works, as well as their own musical impressions that arise under their influence. It is emphasized, that only with the interaction of all components, they characterize the experience of value attitude to musical art as a certain integrity.

Key words: experience, attitude, value, structure, experience of value attitude to musical art.

Постановка проблеми. Пошук нових підходів у сфері підготовки учителів музики зумовлюється реформуванням системи вищої освіти. Наразі важливим є розробка нових методик, спрямованих на розкриття творчого потенціалу, активізацію внутрішніх чинників особистості у процесі навчання, створення необхідних умов для самореалізації кожного студента й, зокрема, формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва. Це потребує з'ясування низки питань, які стосуються специфіки змістовного наповнення, виявлення структурних елементів означеного досвіду, що виступає як необхідний особистісний акцент при вивченні музичних дисциплін та визначає підготовленість майбутніх фахівців до здійснення музично-освітньої діяльності в школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема досвіду розглядалась багатьма науковцями. До неї зверталися філософи різних часів, у працях яких висвітлюється його сутність і роль при взаємодії людини зі світом (В. Александров, Аристотель, Г. Гегель, В. Джеймс, В. Іванов, Дж. Локк, Б. Рассел, Г. Сковорода, А. Солонько, В. Швирьов та ін.). Дослідженню означеного феномену в естетичному аспекті приділяли увагу Ю. Борєв, І. Зязюн, М. Каган, Л. Левчук, В. Личковах, Н. Крилова, В. Кудін, О. Семашко, Л. Столович, І. Шитов та ін.

У психологічній літературі проблема формування досвіду розкривається крізь призму питань розвитку та саморозвитку особистості (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, Л. Анциферова, І. Бех, О. Бодальов, Л. Божович, Л. Виготський, О. Леонтьєв, Б. Ломов, С. Максименко, А. Маслоу, В. М'ясищев, К. Платонов, В. Рибалка, К. Роджерс, В. Роменець, С. Рубінштейн та ін.).

Педагогічний напрямок складають дослідження О. Вербицької, Дж. Дьюї, Т. Завадської, Н. Ничкало, О. Олексюк, В. Серікова, В. Сухомлинського, К. Ушинського, Г. Шевченко, О. Щолокової, І. Якиманської та ін. Різні аспекти формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва розглядаються у сфері музичної педагогіки (Б. Асаф'єв, Е. Абдулін, Л. Арчажникова, В. Дряпіка, Д. Кабалевський, І. Куликова, І. Климук, Є. Назайкінський, І. Орлова, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, Н. Свещинська та ін.). Однак багатогранність вияву досвіду як особливого феномену й, зокрема, досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва, потребує дослідження різноманітних підходів та узагальнення уявлень щодо його сутності, змісту та основних складових.

Мета статті полягає у розкритті специфіки змістовного наповнення досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва та конкретизації його структури.

Виклад основного матеріалу дослідження. У філософському аспекті питання змісту досвіду розглядалось у зв'язку з позицією того чи іншого мислителя. Одні науковці стверджували, що основою досвіду є дані, отримані за допомогою органів чуття. Тому у їхніх працях йдеться насамперед про чуттєвий досвід. Натомість інші розглядали його як результат мислення й роботи свідомості. У цьому розумінні зміст досвіду пов'язувався з теоретичними даними.

І. Зязюн підкреслював, що залежно від змістовного наповнення, досвід можна характеризувати як теоретичний, чуттєвий або практичний. І хоча при цьому маються на увазі різні сфери і властивості, що ним відображаються, слід виходити з того, що це лише різні грані однієї сутності. Методологічне значення має висновок філософа про те, що досвід діалектично поєднує усі визначені окремі вияви. "Чуттєвий досвід, взятий сам по собі, не існує, він неодмінно містить у собі певну частку теоретичного й практичного досвіду і навпаки. При цьому значна роль відводиться чуттєвому досвіду, який є початковим еталоном інших його виявів", – вказував учений [2, с. 72].

На думку В. Іванова, зміст досвіду зумовлюється двома рівнями його розгляду: індивідуальному та колективному. У першому випадку його визначають звички, стереотипи діяльності і поведінки конкретної людини, на рівні колективному – норми, традиції, звичаї. Основними складовими досвіду слід вважати раціональні здобутки діяльності, чуттєві дані, схеми діяльності, а також переживання, що супроводжує діяльність і внутрішнє самопочуття, за якими минуле знову може бути викликане на поверхню [3, с. 145–146].

Психологи відзначають, що у змісті досвіду конкретної людини є відображення соціально-історичного досвіду людства. "Будь-яке психічне явище – це, з одного боку, продукт і залежний компонент органічного життя індивіда, а з іншого – відображення світу, що його оточує", – стверджував С. Рубінштейн [6, с. 11]. Такий підхід підкреслює наявність у його змісті соціальних моментів у вигляді ціннісних здобутків певного суспільства.

Відтак відзначимо, що змістовне наповнення досвіду зумовлюється способом взаємодії особистості з дійсністю. У цьому плані, акцентуючи увагу на якомусь одному аспекті перетворення світу, досвід набуває різних ознак. Зокрема, залучення людини до естетичної діяльності передбачає формування естетичного досвіду.

На думку І. Зязюна, структура естетичного досвіду охоплює складові естетичного сприймання як основи формування означеної якості. До них належать: система естетичних поглядів, вироблених людством за часів свого існування, почуттєва реакція на явища, естетична потреба, смаки та ідеали [2, с. 30–31]. Виокремлення саме цих складових зумовлено тим, що вони забезпечують опанування чуттєвої культури суспільства, а їх розвиненість характеризує багатство естетичного досвіду конкретної людини. Супроводжуючи естетичну діяльність особистості та перетворюючись у її внутрішнє надбання, ці складові знаходять виявлення у вигляді певного ставлення до явищ дійсності.

Основою ставлення до дійсності є оцінка явищ, оскільки не можна ставитись до чогось, не оцінюючи одночасно предмет ставлення і сам процес ставлення. Момент оцінювання пов'язується з потребою суб'єкта й особливостями об'єкта, з яким він взаємодіє. Усвідомлення потреби виявляється в інтересах до певного кола явищ та породжує бажання оволодіння ними.

На думку І. Беха, структура ставлення є поєднанням пізнавальних та емоційних утворень. Це пов'язано з тим, що у свідомості людини відбувається когнітивне (пізнавальне) і смислове (емоційне) відображення дійсності. При цьому емоційний компонент вважається провідним. "Без емоційного компоненту взагалі не може бути суб'єктивно-оцінного ставлення суб'єкта", – писав учений [1, с. 10].

В. М'ясищев у структурі ставлення виокремлював емоційний, пізнавальний (оцінювальний) та поведінковий (конантивний) компоненти. Перший відображає емоційне ставлення особистості до об'єктів довкілля, людей, суспільства і самої себе; другий – зумовлює сприйняття та оцінку (усвідомлення, розуміння, пояснення) об'єктів оточення, людей, самої себе; третій – визначає вибір стратегій і тактик

поведінки особистості стосовно значущих цінних об'єктів оточення, людей, самої себе [5, с. 76].

Методологічне значення має виокремлення Н. Криловою рівнів естетичного ставлення, а саме: інформаційного, що відображає інформацію про об'єкт; ціннісно-орієнтаційного, що характеризує вияв потреб, інтересу, цілей й сенсу діяльності; нормативно-регулятивного, від якого залежить співставлення власних цінностей з уже існуючими у певному суспільстві; предметно-практичного як вияв поведінки, творчої діяльності або спілкування з мистецтвом [4, с. 9].

Враховуючи різноманітні підходи щодо розуміння змісту досвіду у відповідності до діяльності, до якої залучається особистість, а також погляди науковців щодо ставлення як психологічного та естетичного феномену, відзначимо, що змістовне наповнення досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва зумовлюється специфікою досвіду естетичного та особливостями естетичної діяльності. Важливими також є врахування його соціальних (загально прийнятих та вже існуючих естетичних норм, критеріїв, цінностей) та індивідуальних елементів (що характеризують індивідуальний естетичний розвиток особистості).

Виходячи із базових складових досвіду, до яких учені відносять *знання* (які відображають загальну картину зовнішнього і внутрішнього світу), *уміння* (що виявляють способи оволодіння певною діяльністю), *ставлення* (як вираження емоційно-мотиваційних утворень, що забезпечують оцінку явищ дійсності), *рефлексію* (що зумовлює перехід соціального досвіду у внутрішнє надбання), ми визначили основні елементи досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва. На нашу думку, це музичні знання, музичні враження й уміння, на яких ґрунтується пошук та втілення цінностей у музичній діяльності, а також рефлексивний досвід, що здійснюється у процесі залучення особистості при взаємодії з музичним мистецтвом.

Змістовність означених складових визначається поняттям "цінність", яке характеризує ступінь значущості об'єкта для окремої людини. "Дослідження конкретних явищ у ціннісному аспекті – це аналіз їх ролі й значущості для людини", – підкреслював І. Шитов [7, с. 4]. На думку вченого, складові досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва зумовлюються здатністю суб'єкта до побудови художнього образу при взаємодії з музичними творами. Він наголошував, що цього не відбудеться, якщо для людини у музичних явищах існує лише предметний бік, якщо суб'єкт шукає у творі тільки те, що його цікавить або, коли при музичному сприйманні можуть виникати почуття, які не мають прямого відношення до даного об'єкта.

Відтак, ґрунтуючись на основних складових досвіду (К. Платонов) та структури ставлення (В. М'ясищев), специфіки складових естетичного досвіду (І. Зязюн), визначимо структуру досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва. На нашу думку, вона є поєднанням когнітивного, емоційно-мотиваційного, рефлексивно-оцінного та діяльнісно-творчого компонентів.

Когнітивний компонент характеризує пізнавальні можливості людини у сфері музичного мистецтва і включає в себе комплекс знань про нього. Зазначимо, що у змісті досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва (як і будь-якого досвіду) знання представлені двояко: як об'єктивні (зовнішні або нормативні) та суб'єктивні (внутрішні, особистісні). Перші відображають засвоєні загальні знання про музичне мистецтво, інші – власні уявлення особистості про нього, міру внутрішнього сприйняття (несприйняття) об'єктивних знань. Важливе значення має аксіологічна спрямованість знань, оскільки вони пов'язані з уявленням про значущість музичного мистецтва та ціннісну взаємодію з ним. Це забезпечує відбір найбільш цінної інформації, є основою ціннісного ставлення до явищ музичної культури.

Емоційно-мотиваційний компонент включає в себе ті складові, які характеризують естетичну оцінку музичних явищ, сприяють визначенню їх об'єктивної та суб'єктивної значущості, підкреслюють спрямованість щодо тих чи інших цінностей у світі музики. Він характеризує емоційне ставлення до музичних творів, здатність до переживання його змісту, забезпечує накопичення музичних вражень, створює певний емоційно-естетичний фон, відіграє значну роль у залученні до музично-творчої діяльності. Основою цього компоненту є емоційні реакції особистості, які, з одного боку, свідчать про цінність конкретного музичного твору, з іншого –

спонукають до певної діяльності. Зв'язок між ними знаходить вираження у тому, що емоція насамперед своєрідно обслуговує музично-естетичну потребу, яка спонукає до необхідних для її задоволення дій. У свою чергу, потреби пов'язані з оцінками. Відтак емоційно-мотиваційний компонент характеризує переживання цінності об'єкта (переживання-враження), з іншого боку – бажання діяти (переживання-прагнення).

Діяльнісно-творчий компонент пов'язується зі здійснення музичної діяльності у всіх її виявах. Він відображає пізнавальну і творчу активність особистості, що відзначається пошуком, ствердженням і реалізацією музично-естетичних цінностей, міру самостійності при взаємодії з музикою. Основою цього компоненту є уміння, як сукупність способів здійснення певної діяльності, що сприяють творчій інтерпретації змісту музичного твору, практичному застосуванню знань, втіленню набутого досвіду у сприйманні, виконавській діяльності, творчості, спілкуванні.

Рефлексивно-оцінний компонент передбачає здатність особистості до осмислення значущості музичних творів, а також власних музичних вражень, які виникають під їх впливом. Його основою є рефлексія, яка зумовлює розвиток самоаналізу й самопізнання, сприяє самооцінці свого внутрішнього світу й діяльності, передбачає порівняння власної системи цінностей з тими значеннями, які зафіксовані у музичних творах; самоствердженню у музичній діяльності, усвідомленню себе як її суб'єкта; впливає на засвоєння музичних цінностей, становлення ціннісних орієнтацій.

Висновки. Отже, специфіка змістовного наповнення досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва визначається особливостями музично-естетичної діяльності, до якої залучається особистість, сформованістю естетичного ставлення до дійсності, уявленнями щодо ціннісних здобутків суспільства, розвитком власної системи ціннісних орієнтацій. Основні його складові відзначаються аксіологічною спрямованістю, що характеризують ціннісні знання, здатність до переживання цінностей, втілених у музиці, готовність виявляти та реалізувати цінності у музично-творчій діяльності. Структура досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва є поєднанням когнітивного, емоційно-мотиваційного, діяльнісно-творчого та рефлексивно-оцінного компонентів, які перебувають між собою у тісному взаємозв'язку. Подальшого дослідження потребує характеристика закономірностей формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва; розробка методики, спрямованої на формування означеної якості у студентів у процесі їх фахової підготовки.

Література

1. Бех І. Д. Категорія "ставлення" в контексті розвитку образу "Я" особистості / І. Бех // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 3. – С. 9–22.
2. Зязюн І. А. Естетичний досвід особи / І. А. Зязюн. – К. : Вища школа, 1976. – 176 с.
3. Иванов В. П. Человеческая деятельность – познание – искусство / В. П. Иванов. – К. : Наукова думка, 1977. – 250 с.
4. Крылова Н. Б. Эстетическое отношение: содержание и функции / Н. Б. Крылова. – М. : Знание, 1980. – 64 с.
5. Мясищев В. Н. Понятие личности в аспектах нормы и патологии / В. Н. Мясищев // Психология личности в трудах зарубежных авторов. – СПб. : Питер, 2000. – С. 34–41.
6. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2007. – 713 с.
7. Шитов И. П. Природа художественной ценности / И. П. Шитов. – К. : Вища школа, 1981. – 224 с.